

УДК 371.132

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВНЗ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

*Завгородня Тетяна Костянтинівна
м.Івано-Франківськ*

Автор статті обґрунтовує необхідність в умовах інтеграції та глобалізації ринкових відносин посилення психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців різних галузей, доводить залежність її якості від педагогічної культури та іміджу викладача. Сучасний викладач повинен гармонійно поєднувати любов до викладання, високий рівень професійної компетенції з потребою подальшого кар'єрного зростання. Тобто викладач повинен бути професіоналом із високим позитивним іміджем.

Ключові слова: викладач, психолого-педагогічна підготовка, педагогічна культура, імідж.

XXI століття – це епоха виходу молоді на арену свідомої творчості. Тому позитивний розвиток нашого суспільства, переведення його в якісно новий стан, забезпечення докорінного реформування держави залежать від діяльності конкретних со-

ціально-активних особистостей. А це означає, що вища школа повинна створювати передумови для формування індивідуального світогляду, інтелектуальної мобільності та розвитку творчості студентів.

У сучасних умовах, коли освіта у світі стає основним полем конкуренції, змаганням за те, яке місце кожна людина, кожна країна посідатиме, основним виміром її прогресивності, важелем у подальшому прогресі даної країни є рівень розвитку особистості. Тому, зауважує президент НАПН України Василь Кремінь, в нашій країні необхідно “зробити освіту найбільш пріоритетною галуззю життя і діяльності. Знання мають стати сутністю особистості, основою поведінки життя і діяльності людини” [1, с.3]. Одночасно це повинна бути людина з інноваційною культурою, інноваційним типом мислення, здатністю і готовністю до інноваційної діяльності, одним словом – самодостатньою. Це повинна бути людина, яка володіє не тільки українською,

російською, а й обов'язково англійською чи іншою мовою міжнародного спілкування. Все це вимагає змін у навчальній діяльності ВНЗ, зокрема: побудови навчального процесу на шані і повазі, таланті і здібностях кожного конкретного студента; створення умов для підготовки демократичної, глобальної людини, здатної жити і функціонувати в глобальному середовищі; вироблення у майбутніх фахівців вміння та навичок спілкування зі світом, з громадянами інших країн; підготовки технологічної людини, здатної освоїти новацію; формування особистості, яка розуміє безальтернативність ринку, психологічно підготовлена до вступу в ринкові відносини. А щоб «завоювати» ринок освіти, необхідно постійно думати про зростання професійної майстерності, професійної компетентності, професіоналізму, а також іміджу викладача.

Враховуючи, що проблеми професіоналізму майбутніх фахівців знайшли достатнє висвітлення в науковій педагогічній літературі (О. Дубасенюк, О. Медведєва, Л. Романишин, С. Сисоєва, М. Сметанський, Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін.), у статті ми розглянемо проблему виховання педагогічної культури викладача ВНЗ, зробивши акцент на проблемі як стати цікавою особистістю, привабливою для студентів і колег (зовнішність, манера поведінки, стиль одягу, аксесуари, макіяж, зачіска тощо). Тобто проблемі зовнішнього вигляду викладача.

Серед вимог до сучасного фахівця, які повинні відповідати потребам сьогодення, науковці (Козаков В.А., Дзвінчук Д.І.) виділяють: готовність забезпечувати умови не лише для свого творчого потенціалу, а за потреби - для потенціалу підлеглих; здатність розуміти інших людей, їх прагнення, мотиви, інтереси тощо; високі духовні й моральні ідеали та переконання; високу політичну, правову та економічну культуру; системне мислення, яке передбачає психологічну готовність, здатність та навички системного підходу до проблемних ситуацій; готовність брати на себе відповідальність; комунікативність, діловитість, здатність до міжособистісного і управлінського спілкування тощо. Все це вимагає зростання значення психолого-педагогічної підготовки випускників ВНЗ, якість якої на пряму залежить від рівня педагогічної культури викладачів [2, с.44].

Тому не дивно, що в багатьох технічних, медичних, економічних університетах створено кафедри педагогіки і психології, українознавства, лабораторії вищої школи тощо. Але на превеликий жаль, у переважній більшості ВНЗ непедагогічного спрямування та й в класичних університетах проблема підвищення психолого-педагогічної підготовки, виховання педагогічної культури випускників приділяється недостатня увага, а, якщо бути точними - ніяка. Одночасно опитування студентів магістратури непедагогічних спеціальностей (міжнародні відносини, політологія, фізики, туризм, курортна справа та інші), засвідчив, що вони, особливо після проходження різних видів виробничої практики, під час яких вони зустрічаються з різними ситуаціями в розв'язанні виникаючих проблем, труднощами спілкування, неможливістю знаходження правильного методу, прийому педагогічного впливу на співрозмовника відчують необхідність в посиленні психолого-педагогічної підготовки. Особливо це стосується майбутніх фахівців спеціальностей «людина – людина».

Як вже зазначалося, однією з причин низької якості психолого-педагогічної підготовки спеціалістів, на наш погляд, є недостатній рівень педагогічної майстерності, педагогічної культури викладачів. Останні повинні відповідати багатьом вимогам серед яких володіти методикою викладання, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, що допомагає викладачеві викликати захоплення професією і бажання поповнювати свої знання; бути педагогічно вираженою особистістю; здійснювати творчий підхід до справи, перевіряти й аналізувати власний досвід, вивчати і використовувати все краще з чужого, шукати і знаходити нові, досконаліші, раціональніші педагогічні технології; розвиненість професійно-специфічних здібностей (організаторсько-педагогічні, дидактичні, перцептивні (лат. рег-

серію – сприймання); комунікативні, сугестивні (лат. – навіювання), гносеологічно-дослідницькі, науково-пізнавальні); виконання функцій дослідника, який, спираючись на основні положення теорії навчання і виховання, досліджує навчально-виховний процес, робить висновки, експериментує. Тобто від викладача ВНЗ вимагається здійснення педагогічної діяльності на дослідницькому рівні, творчий підхід до її організації та проведення, а це вимагає постійної роботи над собою. З цього приводу К. Ушинський зауважив, що вчитель в учителів живе лише доти, поки він вчиться. Все це обумовлює необхідність підготовки викладачів до постійного науково обґрунтованого самовдосконалення й самоосвіти.

Викладачеві повинні бути притаманні високі моральні якості; уміння володіти власною емоційно-вольовою сферою, що знаходить вираз у продуманій поведінці, відповідних емоціях «мажорного» чи «мінорного» характеру, виявлення емоцій і волі у несподіваних ситуаціях педагогічного процесу; цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, вимогливість до себе та інших, витримка, здатність до гальмування у поєднанні зі швидкою реакцією і винахідливістю, емоційною рівновагою, умінням володіти своїми почуттями; педагогічна спостережливість і уважність; педагогічний такт (відповідне ставлення до студентів, уміння в кожному конкретному випадку знаходити правильну лінію поведінки).

Складовими педагогічної культури викладача є ґрунтовні психолого-педагогічні знання, тверді переконання в необхідності психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, а також поведінка відповідна до цих знань і переконань. На шляху формування педагогічної культури викладача необхідно звертати увагу на підбір та виховання науково-педагогічних кадрів, вдосконалення навчально-методичного забезпечення, впровадження інноваційних освітніх технологій, розвиток матеріально-технічної бази, контроль якості навчання, стимулювання успішності студентів [3].

Висока педагогічна культура викладача ВНЗ є одним із багатьох факторів, що визначають якість його діяльність. Створюється вона в результаті спеціальної підготовки. Ситуація, що склалася у сучасній вищій школі, залишає бажати кращого. Не секрет, що в середовищі викладачів вже давно сформувалось досить скептичне ставлення до педагогічної літератури та й до самої педагогіки. Навіть термін “педагог” вживають здебільшого в педагогічних ВНЗ. В чому ж причина? У вищих широко розповсюджена думка про непотрібність вивчення педагогіки (мовляв, студенти - дорослі люди, самі розберуться що до чого) і, навіть, знаходять теоретичне підґрунтя: “У вищій школі методами навчання є методи науки, яку вивчають”. Чи можуть методи науки задовольнити вимоги управління такою складною діяльністю як пізнавальна? Адже викладацький склад класичних ВНЗ та й переважної більшості їх факультетів поповнюється за рахунок спеціалістів з вищою галузевою освітою, яка часто не пов'язана з педагогічною діяльністю. Такі спеціалісти вважають провідними наукові та прагматичні проблеми спеціальності, а не проблеми підготовки фахівців. Звідси, викладацька діяльність функціонує з інтуїтивно-емпіричних міркувань або копіювання досвіду більш освічених колег. Таким чином, поступово, методом спроб і помилок викладачі набувають методичний досвід, який дуже часто далекий від наукової парадигми організації навчально-виховного процесу у вищій школі.

Тому сучасний викладач ВНЗ повинен бути спорідненим з основними проблемами педагогіки вищої школи, володіти педагогічним понятійним апаратом, орієнтуватися в сучасних педагогічних технологіях. Без опанування цього педагогічного мінімуму не може бути результативною педагогічної діяльності викладача.

Це розуміють навіть у деяких технічних ВНЗ. Так, в Національному університеті “Львівська політехніка” здійснюється психолого-педагогічна підготовка викладачів через семінар педагогічних знань, програма котрого складається з основ пси-

хології та педагогіки вищої школи, педагогічної майстерності. Проте, ця тенденція ще не стала правилом для всіх непедагогічних ВНЗ і навіть класичних університетів. Сьогодні необхідно будувати навчально-виховний процес з метою формування особистості, яка психологічно підготовлена до вступу в ринкові відносини. Для цього необхідно, щоб викладачі крім ґрунтовної підготовки з фаху обов'язково мали не менш ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку, високий рівень педагогічної культури. А для того, щоб майбутні викладачі працювали не тільки в науково-дослідницькій сфері, а й в управлінській та педагогічній необхідно постійно розширювати об'єм психолого-педагогічної підготовки та вдосконалювати її якість. Але, якщо на розв'язання проблеми підвищення професіоналізму молодого викладача ВНЗ хоч як спрямована діяльність і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і ректоратів навчальних закладів, то на підвищення їх іміджу практично ніхто не звертає уваги. А ця проблема існує і вимагає пошуку шляхів її розв'язання.

Прояви іміджу викладача можуть бути як позитивні, так і негативні. Іноді буває так, що у викладача виникають проблеми із власним іміджем і тією роллю, яку він виконує. З однієї сторони – це приниження свого іміджу, а з іншого – необґрунтоване завищення. Причин першого є декілька. По-перше, викладач не отримує радості, задоволення від роботи. По-друге, викладач встановив для себе дуже високу планку. І, нарешті, він вважає, що інші викладачі краще нього. Виникнення внутрішнього незадоволення собою, безперечно, впливає на імідж викладача. Негативний прояв іміджу спостерігається і тоді, коли він без всяких підстав рветься до власті, одночасно не виконуючи свої безпосередні функції – навчання й виховання студентів.

На нашу думку сучасний конкурентноспроможний молодий викладач повинен гармонічно поєднувати в собі любов до викладання, високий рівень професійної компетенції з потребою подальшого кар'єрного зростання. Тобто викладач повинен бути професіоналом із високим позитивним іміджем.

Говорячи про професіоналізм викладача ми маємо на увазі мистецтво володіння знаннями з предмету, педагогічними технологіями, психологічну грамотність. Однак дуже часто при цьому не звертаємо уваги на зовнішній облік. А як показує практика, викладач, відмінно володіючи педагогічною майстерністю, але, який не надає уваги своєму зовнішньому вигляду, допускається неприпустимої помилки. Це заважає його професійному зростанню, іншими словами професійної кар'єри.

Давно відомо, що і студенти, і учні в першу чергу звертають увагу на зовнішній вигляд викладача, тобто на його імідж. Його складовими є відповідність положенню, яке вона займає; навички викладання; комунікативні навички (письмова і усна мова); хода, постава; загальний рівень культури; впевненість в собі; вміння спілкуватися з людьми; гарні манери; високі духовно-моральні якості; вміння одягатися; звучання голосу; охайність, доглянутість тощо [4, с.67].

Для виявлення складових іміджу викладача ВНЗ XXI століття ми запропонували студентам назвати риси, які повинні бути характерними для викладача. Всього респондентами було названо більше 80 необхідних викладачу якостей. Ми обрали ті, які отримали найбільший рейтинг. Серед них: професіоналізм, почуття відповідальності, справедливість, рішучість, вмін-

ня дискутувати, комунікабельність, доброзичливість, душевна щедрість, акуратність, вміння модно одягатися, високий рівень культури, почуття власної гідності, зовнішність, відповідна положенню, яке займає в суспільстві викладач, впевненість у собі, організаторські здібності, вміння знаходити вихід з різних ситуацій, порядність, толерантність, відсутність зверхності в стосунках з колегами і студентами тощо. Як бачимо, імідж викладача складається як з якостей, характерних для його професіоналізму, так і з особистісних, але останні практично співпадають з тими, що виокремлено науковцями.

Проведене опитування дозволило також зробити висновок, що значна частина викладачів не замислюється над тим, яку інформацію несе їх зовнішній вигляд, як буде одяг і зовнішність сприйняті студентами, колегами.

Головними причинами такого стану, за нашим переконанням, є не тільки матеріальні можливості викладацьких родин, але й безграмотність в галузі іміджології, а також нехтування цими питаннями в процесі підготовки майбутніх викладачів вищої школи. У даному випадку у процесі підготовки майбутніх викладачів слід ознайомити їх із каналами передачі своєрідних сигналів, за якими оточуючі складають про них уяву (зовнішній вигляд, одяг, постава, манера поведінки, міміка, пантоміміка, голос і манера розмови, оточуючі речі тощо); навчити відверто відповідати над питаннями, які варто постійно задавати собі: "Якими аспектами іміджу людина задоволена, а над якими необхідно попрацювати", "Впевненість в собі", "Якими нас бачать інші?", "Чи знайомі Ви із правилами етикету?", "Оцінка Вашого іміджу" та ін.). Корисним було б проводити практичні заняття на теми "Правильна постава", "Вправи на розвиток уміння слухати", "Як розвинути комунікабельність", "Напишіть свій портрет", "Що я повинен зробити, щоб наблизитися до ідеалу викладача XXI століття" тощо.

Кожний ВНЗ – це особливий заклад освіти з його правилами, традиціями та стилем роботи. Тому молодий викладач, який бажає досягнути успіху і кар'єрного зростання, повинен враховувати як індивідуальне, не схоже ні на яке інше явище, так і йти в єдиному ритмі з загальними тенденціями. При цьому необхідно виявляти індивідуальний стиль й творчо мислити. Позитивний імідж, професіоналізм, адаптованість поряд із рішучістю є основним ключем до успіху в конкуренції в будь-якій сфері діяльності і, безперечно, у викладацькій. Чим більш сумісні особисті переконання викладача з системою цінностей, прийнятих у навчальному закладі, тим вище вірогідність, що робота в ньому принесе позитивні результати.

Все це вимагає змін у підготовці майбутніх викладачів надання їм, як це відбувається у багатьох зарубіжних країнах, академічного напрямку підготовки, який дає право бути викладачем, через посилення блоку психолого-педагогічних, методичних та загальнокультурних (конфліктологія, українознавство і т.д.) дисциплін. А для розв'язання даної проблеми в Україні необхідно повернутися обличчям до неї і зрозуміти, що якість вищої освіти не зміниться в кращу сторону, доки буде відсутня достатня психолого-педагогічна підготовка викладачів ВНЗ.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані із визначенням умов ефективності стимулювання навчально-виховної, організаторської, науково-дослідної діяльності викладача, його кар'єрного зростання.

Література і джерела

1. Кремьні В. Виступ на підсумковій колегії МОНУ «Пріоритети МОН – якісна освіта, демократизація, духовність» /В. Кремьні // Освіта України. 2006, 29 серпня. – С. 2-4.
2. Козаков В.А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців як у непедагогічних університетах: Монографія /В.А. Козаков, Д.І. Дзвінчук. — К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. — 140 с.
3. Програма підвищення якості навчального процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна на 2002-2010 рр. // <http://www-ukr/univer.kharkov.ua/study/program/php3>.
4. Сорокіна Г. Імідж сучасного учителя / Г. Сорокіна, С. Козлова. – Пенза, 2001. – 112 с.

Автор статті обосновує необхідність в умовах інтеграції і глобалізації, ринкових відносин усилених

психолого-педагогической подготовки будущих специалистов разных отраслей, доказывает зависимость ее качества от педагогической культуры и имиджа преподавателя. Современный преподаватель должен гармонично сочетать любовь к преподаванию, высокий уровень профессиональной компетенции с необходимостью дальнейшего карьерного роста. То есть преподаватель должен быть профессионалом с высоким положительным имиджем.

Ключевые слова: преподаватель, психолого-педагогическая подготовка, педагогическая культура, имидж.

The author of the article has grounded the necessity in the conditions of integration and globalization, of strengthening the market relations the psychology-pedagogical training of future specialists in different industries, leads the dependence of its quality to the pedagogical culture and image of the lecturer. Modern teacher is to harmoniously combine love for teaching, a high level of professional competence with the need for further career growth. That teacher should be a professional with a high positive image.

Key words: lecturer, psychology-pedagogic preparation, pedagogical culture, image.